

Bronx Gothic

OKWUI OKPOKWASILI

Am I awake?

Jasper Delva
Gezien op 07 mei 2022
Les Brigittines, in het kader van Kunstenfestivaldsarts 2022

De Amerikaanse performance artieste Okwui Okpokwasili creëerde Bronx Gothic in 2014 en speelde het tot 2019. Op vraag van Kunstenfestivaldesarts herneemt ze nu deze internationaal geroemde performance. Toch is dit niet zomaar een herneming. Niet langer Okpokwasili, maar de Kenyaans-Amerikaanse Wanjiru Kamuyu belichaamt op ontroerende wijze het verhaal van twee jonge, zwarte meisjes die opgroeien in een wereld die witheid bevoorrecht. Tegelijk is Bronx Gothic veel meer dan een persoonlijk relaas. Het schudt het voornamelijk witte publiek wakker uit zijn naïeve droomwereld.

11 MEI 2022

De kapel van Les Brigittines baadt in een warm licht. Vier witte gordijnen bakenen in de ruimte een rechthoek af die van de kleine kapel een nog intiemere setting maakt. Links staat een L-vormige tribune. Rechts staan her en der oude lampen, bloemen en kleine plantjes. Centraal valt een eenzame leeslamp op. Gele en witte opgevouwen vellen papier liggen tussen de planten rond de lamp. Deze scenografie van Peter Born doet denken aan een gezellige huiskamer, zeker door het achtergrondgeluid van huiselijk, maar onverstaanbaar gekeuvel en iemand die zachtjes viool studeert.

Was het niet dat er zich in een hoek van deze knusse huiskamer een vrouwenlichaam bevindt dat wild schudt, trilt en beeft. Het doet dat al wanneer het publiek de zaal betreedt. De vrouw, Wanjiru Kamuyu, staat met haar rug naar ons toe. De trillingen en schokken trekken vanuit haar benen omhoog en verspreiden zich over heel haar lijf. Af en toe kromt haar rug zich voor- of achterover, laat ze haar schouderbladen naar buiten priemen of steekt ze nadrukkelijk haar billen voor-en achteruit.

Dat trillen en beven doet de vrouw met zoveel kracht dat zelfs kijken al pijnlijk aanvoelt. Soms heeft de actie iets van een ritueel dat bijzondere krachten of geesten moet oproepen. Maar als het erop lijkt dat onbekende, duivelse machten het lichaam in hun macht hebben en ruw door elkaar schudden voel je vooral mee met de pijn. Is ze bevangen en bezeten door demonen?

Dat schokken en beven blijft maar duren, zonder dat het lichaam van zijn plaats komt. Hoe houdt ze dit vol? Het wijde, bruine onderkleed met open rug dat Kamuyu draagt, accentueert de trillingen van de spieren en de inspanning. Zweetdruppels stapelen zich op en lopen langs haar rug naar beneden. Steeds sneller gaat het schudden en beven. De viool op de achtergrond volgt, met een steeds schrillere, piepende klank.

Tot, bijna uit het niets, harde en vooral luide industriële techno drums en oerkreten de viool overstemmen. Weg is de stemmige huiselijkheid. Er heerst nu een onheilspellende sfeer. Wat ondergaat deze vrouw onder deze schokgolf van geluid? Ze krijgt haar bevende en schuddende lijf niet meer onder controle. Het publiek kijkt machteloos toe. Je zou willen helpen, maar hoe?

Plots stopt de wilde muziek. Buiten adem keert Kamuyu zich om en kijkt ons aan. Eens tot rust gekomen stapt ze op de leeslamp in het midden af. De intieme woorden die ze uitspreekt vormen een sterk contrast met de bevreemdende openingsdans. ‘I want to share something with you, a note passed between two girls, at the tender age of eleven, one of which was me.’ Maar wie is die ‘I’? Okpokwasili vertelde in de tekst over haar eigen leven, maar ook Kamuyu geeft je het gevoel dat zij zelf meemaakte wat ze vertelt, dat ze zich het verhaal van Okpokwasili helemaal eigen maakte.

De meisjes ontdekken samen hun seksualiteit.

Kamuyu brengt inderdaad gesprekken tussen twee meisjes van elf tot leven met een bewonderenswaardige afwisseling van intonatie en woordkeuze. Het ene meisje is pril en naïef. Het andere doet stoer en geeft de indruk dat zij als een volwassenen de wereld van donkere steegjes in haar buurt kent. Ze beschimpt en beledigt haar vriendin omwille van haar onschuld en onwetendheid.

Uit deze gesprekken groeit een verhaal over volwassen worden. De meisjes ontdekken samen hun seksualiteit. Ze praten over hun eerste maandstonden en plukjes schaamhaar, hoe je met frisbees orgasmes kunt opwekken. Het gaat over groeiende borsten en hun kennismaking met erecties, pijpen en sperma. De breekbare maar toch krachtige performance van Kamuyu en de intieme setting van kamerlampen die aan- en uitgaan dompelen ons helemaal onder in de leefwereld van de meisjes.

Maar al snel wordt duidelijk dat deze meisjes een allesbehalve makkelijke jeugd hadden. Er wordt gezinspeeld op misbruik, op verbaal en fysiek geweld, op racisme en seksuele aanranding. Kamuyu roept een wereld op waarin pesten, vrouwen nafluiten en schimpscheuten aan de orde van de dag zijn zodat angst en gevaar steeds op de loer liggen. Ze vertelt het zonder schaamte of terughoudendheid. Haar expressieve gezicht en haar gebarentaal maken de angst en pijn in de woorden meer dan tastbaar. Geleidelijk aan wordt ook duidelijk dat de twee meisjes niet langer vrienden zijn want één van hen wil de band opnieuw aanhalen. Maar wat dreef hen in de eerste plaats uiteen?

De meeste van deze verhalen leest Kamuyu af van de dichtgevouwen vellen papier die ze nadien achteloos laat vallen. Wil ze zo komaf maken met het verleden? Dat lijkt makkelijker gezegd dan gedaan. Geregeld stort Kamuyu zonder aanleiding in. Het schudden en beven herbegint dan, als haar hele lijf al niet verstart. Worden de woorden, het verleden, haar teveel? Toch staat ze, zichtbaar moeizaam, telkens weer op om verder te gaan. Af en toe zingt ze dan, en dat lijkt haar verlichting te brengen.

Hoe vertrouwelijk de blik ook is die Kmuyu ons laat werpen op het leven van de meisjes, de feiten daarachter komen nooit scherp in beeld. Je gaat vermoeden dat heel wat herinneringen onderdrukt en vervormd raakten. Het seksueel ontwaken van de meisjes wordt bijvoorbeeld treffend vergeleken met ontwaken uit een droom. Ook vraagt Kamuyu na weer een nieuw geheim af en toe: ‘Am I awake?’. Je krijgt zo meer dan eens het gevoel dat de meisjes niet meer zo zeker zijn van hun verleden.

Aanvankelijk lijkt vooral het onschuldige meisje het meest te lijden onder haar moeilijke leefomstandigheden. Tot haar stoere vriendin bekent dat ze, ondanks al haar *streetsmarts,* ook lijdt onder een terugkerende nachtmerrie. Haar naïeve vriendin biedt haar een remedie aan om haar dromen de baas te blijven: ‘look at your thighs, look at your fingers… touch your thighs, touch your titties, touch your lips . . . now ask yourself, am I awake?’.

Naarmate je inzicht in deze complexe vriendschap groeit, verlang je als toeschouwer steeds meer naar een conclusie of ontknoping. Je wil de ware toedracht kennen, je wil weten hoe het de meisjes vergaan is. Sloten ze terug vriendschap? Maar antwoorden op die vragen blijven uit. Keer op keer laat Kamuyu ons deels in het ongewisse. Als het moment dan toch gekomen lijkt dat alle puzzelstukjes op hun plaats zullen vallen, neemt de voorstelling zelfs abrupt een andere wending. Kamuyu staakt haar evocatie van de dialoog tussen de meisjes. Vanaf nu staat ze er als de volwassen vrouw die groeide uit het naïeve meisje.

Een duidelijkere slag in ons witte gezicht is amper mogelijk.

In die hoedanigheid heeft ze het nog steeds over gebeurtenissen die de vriendinnen tekenden, maar toch richt ze zich nu veel rechtstreekser tot het voornamelijk witte publiek. Woedend schreeuwt ze ‘I want to slap your face! Get off me!’. Dat is duidelijk veel meer dan alleen een reactie op een herinnering die ze deelt met haar oude vriendin. Zo wordt uiteindelijk duidelijk waar het in ‘Bronx Gothic’ werkelijk om draait. Ja, het stuk vertelt over de pijnlijke zoektocht om de spaak gelopen relatie tussen twee vriendinnen een plek te geven en misschien zelfs terug aan te wakkeren. Ja, het belichaamt de fysieke en emotionele verwarring die gepaard gaat met de ontwikkeling van kind naar adolescent. Ja, het gesprek tussen beide toont de teneur en terreur van het leven van twee zwarte meisjes en hun ontluikende seksualiteit in de New Yorkse buitenwijken.

Maar wat de voorstelling vooral doet is dat ze de toeschouwers confronteert met hun witte, geprivilegieerde blik. Waarom willen we zo graag weten wat er echt speelde tussen de meisjes, wat hen uit elkaar dreef? Waarom is het zo belangrijk voor ons te achterhalen wie van de meisje Okpokwasili is in dit verhaal? En vooral, waarom willen we niets liever dan een kant-en-klare en eenvoudige verklaring en moraal voor dit complexe en gelaagde verhaal?

Doordat Kamuyu ons keer op keer de ware toedracht van dit verhaal ontzegt, maakt ze ons duidelijk dat witte mensen er altijd weer op uit zijn om het zoveelste al te simpele verhaal te horen over het moeilijke leven van al wie niet met de juiste huidskleur geboren is. Een verhaal dat we vervolgens weer snel kunnen vergeten. Door ons in het gewisse te laten confronteert deze uitstekende en uitdagende performance ons met het feit dat we al te gemakkelijk denken dat we de realiteit van zwarte levens nu wel kunnen vatten. Maar vatten betekent niet alleen iets begrijpen. Daar ligt misschien wel de kern van Bronx Gothic: het zwarte vrouwenlichaam is niet eenvoudigweg te vatten, en al zeker niet door een witte blik.

Zo houdt ‘Bronx Gothic’ ons een terechte spiegel voor. ‘There was nobody to protect them’, zegt Kamuyu. Die woorden mogen dan betrekking hebben op de klasgenootjes uit de lagere jaren van het middelbaar die ‘droog geneukt’ werden tegen de omheining, ze zijn ook van toepassing op het leven van zwarte vrouwen in onze witte maatschappij. Tegelijk zegt ze: ‘Look up at the sky. Now ask yourself, Am I awake? … Slap your face! Slap your face! Am I awake?’. Een duidelijkere slag in ons witte gezicht is amper mogelijk. Hopelijk zijn we deze keer echt wakker geschud.